

Zsolt Péter

A nyugati és magyar média társadalomba ágyazottsága

Félelemvezérelt, lelkes és hősiес újságírók minden táborban megtalálhatók. Az elemzésünk arról szól, hogy miért van annyi szabadságharcos nálunk ahelyett, hogy professzionális újságírók volnának.

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

Amennyiben a nyugati és a hazai médiahelyzet különbségeit kívánjuk megvizsgálni, felmerülhet, hogy mit tud felmutatni a társadalom, és mit a média. Erős diktatúrában is születhetnek hősies újságírók, és jól működő demokráciákban is teljesíthet gyengén a sajtó. Azt várhatjuk, hogy a kettő mindazonáltal egymást erősíti, azaz gyengén fejlett demokráciában a sajtó sem lesz etikus, és jól fejlett demokráciában fordítva. Sőt, azt is feltételezhetjük, hogy maga a demokrácia fokmérője lehet a sajtó, hiszen erős a kettő közti korreláció. Ám, ha Magyarországot speciális esetként kezeljük, akkor feltűnhet, hogy igen fejlett jogi környezet és magas minőségi/etikai társadalmi elvárás esetén is lehet a média elfogult, csoportérdeket szolgáló, és a politikai túlhatalom nyomása alatt is lehet hősies és autonóm. Mindennek oka pedig a társadalmunk értelmiségi jellemzője.

Hipotézisünk indoklása előtt ki kell bontanunk néhány fogalmat, úgymint mit is értünk azon, hogy „értelmiségi”, mit értünk etikus újságíráson, milyen viták figyelhetők meg társadalom és média kölcsönhatásában, vagy mit értünk fejlett jogi környezeten. Nem kevés a fogalmi probléma, mely hipotézisünk megfogalmazásának feltétele.

Konceptualizálás

Magyarország mint „értelmiségi” társadalom

Ha szembeállítjuk Magyarországot a nyugati társadalmakéval, akkor megragadhatóvá válik, hogy nálunk nagyobb a “szabadon lebegéshez” való vonzódás, a kívülállás-szemlélődés, véleményvezéeri magatartás, erős szereptávoítás, a hivatali világhoz tartozás vágya a piacival szemben, vonzalom a művészetek és a kulturális tevékenységek fogyasztása, termelése iránt. Fukuyama alighanem Bourdieu-re támaszkodva [Bizalom című](#) könyvében felhívja a figyelmet arra, hogy Franciaországban a fiatalok továbbra sem a piaci szektorba, hanem az államiba vágnak. Fontos figyelmeztetés ez arra, hogy a magyar és a nyugati eltérések mellett vegyük figyelembe a hasonlóságokat is; mi is így fogunk tenni később, a nyugati esetek leírásánál. Ráadásul az értelmiségi létehez való vonzódás szintén nem régióink találmánya, és az se biztos, hogy a fogyasztói társadalom értékrendszerei változása a 90-es évektől ne [sújtaná jobban](#) a posztkommunista régiót és még Olaszországot, és hogy Nyugaton ne őrizne többet – most pedig Nyugat alatt Franciaországot értve és nem Svédországot – az értelmiségi a presztízséből.

Elválasztják a történelmi fejlődésünket ugyanakkor a [Szűcs Jenő által](#) leírt társadalmi kapcsolatrendszerek, valamint az, hogy a nyugati társadalmak már az ipari forradalom idején új mobilitási csatornákat

találtak maguknak, és nem csak a hivatal vonzotta őket. Az olyan Bourdieu-i fogalmak pedig, mint az értelmiségi mező vagy a kulturális tőke kevésbé váltak a mobilitás kizárólagos meghatározóivá. Tekintve azonban, hogy Bourdieu kutatásai főként Franciaországra vonatkoztak, nem mehetünk el amellett a tény mellett, hogy az entellektüel, mint egy vonzó társadalmi szereplő – noha eredetileg gúnynévként használták a Dreyfus-perben Dreyfus támogatóira – nyugati kategória. Egészen a 2010-es évekig kell az empirikus szociológiában arra várunk, hogy Bourdieu tézisét cáfolat érje. Azonban ekkor is csak az angolszász világban mondják ki, hogy a kulturális tőke már nem meghatározója az érvényesülésnek, nem váltható át más státusokká. (Ezeket a kutatásokat [itt](#) ismertettük.)

A nyilvánosságban különösképp fontos írástudás eleve az értelmiségi létehez köthető, és míg ennek patetikus stílusa sokáig megmarad nálunk, addig Nyugaton végbemegy egy professzionalizálódás. Más karriert fut be egy szépíró és egy újságíró, míg nálunk ez még a két világháború közt is összefonódott.

Az a sorscsapás pedig, mely az országot Trianon után érte, szociológiai értelemben feldúsította a hivatalnoki réteget, azaz egy olvasottabb, művelt, úri középosztály kialakulását eredményezte, mely így a polgárosulásnak egy sajátos értelmiségi bázisát adta. A szociológiai szakirodalom is reflektál az ország értelmiségi „telítettségére”. Már a kategóriák is sokat elárulnak: mélymagyar-hígmagyar,

hamis realisták-túlfeszült lényeglátók, népi-urbánus stb. (Ld erről [itt](#).) Ha csak az Erdei Ferenc kettős társadalma körül kibontakozott [vitákra](#) gondolunk, ott is mára a legütősebb szociológiai ellenvetés, hogy nem csak a gazdaságba jól integrálódó zsidó közösség polgárosult, hanem az úri középosztály is.

Az értelmiségi magatartást és attitűdöt meg lehet közelíteni úgy is, hogy elválasztjuk a szakértelmiséget a diffúztól. (Erről ld. Pokol Béla [Média hatalom c. könyvét](#).) Utóbbi felelősséget érez, hogy világlátott lévén mindenhez hozzászóljon, akár csak régen az arisztokraták. Ezzel szemben a modernizáció kikényszeríti a specializációt, ami maga után vonja, hogy a mobilitás feltétele nem egy művelt magatartás, hanem speciális problémák megoldási képessége. Ilyenformán az értelmiségi lét lehet egy menekülési stratégia is, hogy ne kelljen semmihez se mélyen érteni. Lehet nem igazán jó mérnöknek, zenésznek, orvosnak stb. lenni, ám ez senkinek sem fog feltűnni, mert amúgy megnyilvánulásban, modorban, általános műveltségben, a dolgokról való véleményalkotásban meggyőző valakinek a fellépése. [Bourdieu](#) egészen hasonló módon kritizálja a franciáknál az érvényesülés értelmiségi módját. Ezzel szemben az ideáltipikus Nyugaton az értelmiség szűkkörű klubokba szorul, nyilvános szerepléseiben igyekezik rövid és szellemes lenni, befolyása a társadalmi folyamatokra áttételes és gyenge lesz. Kifinomult ízlése miatt értékelik, de szakmai tudás nélkül, mely tudásnak egyre precízebbé válik a reputációs megmértetése, sokra nem viheti.

Amikor arról beszélünk, hogy Magyarország továbbra is egy értelmiségi-jellegű társadalom, akkor ennek pozitív és negatív vonatkozásait is említhetjük. Pozitív a világra nyitottság és a vitára való erős késztetés, a közös buborék, az erős ellenállás a divatokkal szemben, ám a fő negatívum különösképp a nyilvános kommunikációban figyelhető meg, mert a magyar értelmiségi ellenvéleményekkel nem tud mit kezdeni, hiszen életbevágóan fontos számára a saját álláspont megerősítése. Míg egy diplomata tudását úgy csúri-csavarja, hogy a kirendelt kultúrában elfogadtassa magát, és senki tyúkszemére ne lépjen, addig a magyar értelmiséginek nincs képessége az alkalmazkodásra, és csak akkor adja fel álláspontját, ha behódol, ebben a pillanatban viszont el is veszíti, önmaga előtt is, értelmiségi státusát.

Ez az a pont, ahonnan egy nyugati minket már nem tud követni. Mert náluk továbbra is jelen van a Bourdieu-i típusú megmondó entellektüel, és ha folyamatosan háttérbe is szorul, egyfajta tisztelet övezi. A német és angol kultúrában pedig szintén a maga tiszta típusában megtalálható, de a nyilvánosságból is visszahúzódni kényszerül, noha itt is reprezentálhat egy-egy jótékonysági eseményen, megnyithat könyvbemutatókat, de a tudományból, a politikából, a szolgáltatóiparból már kiszorul. A visszaszoruló, de letisztuló szerepekkel szemben a mi értelmiségünk elfoglalja a nyilvánosságot, és háborút folytat nemzetért, hazáért, liberalizmusért és európaiságért, autonómiája pedig politikai trendektől függően folyamatosan csorbul. Helyzetük kiszolgáltatottsága egyre drámaibb.

Voltaképp autonómiájuk is megkérdőjelezhető, és ami nem érthető, hogy miképp lehet valaki oly nagyra értelmiségi autonómiájával, ha a rendszer épp hogy azt nem engedi, hogy autonóm maradjon. Ilyen formában a magyar értelmiségi szocializmusban kivívott státusza is meghasonlottá válik. Az a nyugati társadalmi struktúra, amelyben politika és társadalom közt sok formális köztes intézmény jön létre, és ahol az értelmiségi valóban hasznos tudna lenni, nálunk nem tud rendszeresen meggyökerezni, a mi értékrendszerünk továbbra is a [szélsőséges individualitás](#).

Etikus újságírás

Vita tárgyát képezi ugyan, hogy létezik-e egyáltalán etikus újságírás, hogy az etika nem valami olyasmi, ami ellentétes az újságírással. Másfelől viszont hibát követhet el az is, aki azt gondolja, hogy csak az az újságíró elfogadható, aki követi az abszolút etikát. Max Weberrel [szólva](#) azonban az egyes professziók saját istent szolgálnak, s bár az ő korában még nem volt annyira letisztulva az újságírói etika, ma már bátran állíthatjuk, hogy van ilyen újságíróisten. Magját az képezi, hogy az újságíró az információ tulajdonosának a népet tartja. Egy olyan képzelte közösségnek dolgozik, amelyik minőségi, intelligens, tájékozódni akar, nem veszi jó néven, ha manipulálni akarják, még ha jó cél érdekében is tennék, tehát az igazságra kíváncsi. Ilyen közösség ugyanakkor a maga tiszta formájában nincsen – bár minél polgárosultabb egy társadalom, annál inkább létezik benne egy ilyen

csoport – ám az etikus újságíró mégis ilyen közösséget képzel maga elé. Saját lelkiismeretével csak akkor tud elszámolni, ha megfelel a minőségi befogadó elvárásainak. (Bővebben kifejtettük a különböző dilemmákra adott etikus újságírói válaszokat, valamint a kívánatos beállítódást [könyvünkben](#).) Amint ugyanis a befogadót például gyerekek tartjuk, már nevelni szeretnénk – ez a szocializmus újságírói stílusának attitűdje volt, melyről [Hankiss Elemér írt még](#) a '80-as években. Továbbá, ha a befogadót nem tartjuk autonómnak, magunkkal egyenrangúnak, nem tiszteljük, tömegként, és nem individuumként kezeljük, akkor manipulálni, okosítani, befolyásolni szeretnénk. Az etikus újságíró nem tesz ilyet, pedig a társadalom tényleg kezelhető tömegként, ám ez a politika és reklámszakma területe.

Az etikus újságírás idealizált emberképére ráépülnek aztán különböző szabályok, melyek explicit médiaetikai kódexekbe is foglalhatnák akár szerkesztőségek, akár újságírói szervezetek által. Ugyanakkor „az információ tulajdonosa a nép” elv néhány esetben korlátokba ütközik, és a kódexeknek ezen korlátokat is magukba kell foglalniuk.

Nem elegendő pusztán a hírérték növelésére támaszkodni, egyes hírérték növelő törekvések sérthetnek magánéletet, lehetnek antihumánusak, kelthetnek társadalmi ellenállást például azért, mert a többségi társadalom ízléstelennek vagy erkölcstelennek tartja.

Az etikus újságírás középpontjába nem kerülhet a hatalom valamilyen érdeke, de még csak a nemzet érdeke sem. Annál is inkább, mert elég nehéz megmondani, hogy mi a nemzet érdeke. Mondjuk-e azt, hogy Trump visszahúzza tevékenységét belpolitikai térre, vagy hogy Clintonék igyekezzenek világhatalmi pozícióikat megerősíteni? Az, ha az embereket tájékoztatják, hogy megteltek a kórházak a Covid harmadik hullámában, vagy az, ha azt mondják, az egészségügy még terhelhető? A kérdést [itt](#) kifejtjük, ám hadd tegyük hozzá ennek médiaetikai vonatkozását: a médiának közvetítenie kellene egészségügyiek és a kormányzati politika közt.

Hogy mi a helyes politika, azt Max Weber [Politika mint hivatás](#) című előadásában beugrató kérdésként tette fel, hogy aztán elárulja: a tudós nem mondhatja meg, mert az hitbeli kérdés. Az etikus újságíró sem mondhatja meg, hogy a józan ész határain belül melyik politikai hitvallás az etikus. Ha pedig ilyen szigorúan határozzuk meg az etikus újságírást, akkor ez azt is jelenti, hogy a politikai hatalomszerzés logikáját követő, azt segítő, és ideológiai küzdelmekbe teljes mellszélességgel beszálló újságírás nem etikus.

A nemzet érdekeivel szembenálló etikusság azonban egyáltalán nem régen kibontakozó törekvése az újságírásnak, s erre csak két, történelmi léptékkal nézve friss példát említenénk. (Először [itt](#) elemeztem ezeket az eseteket.) Az egyik Margaret Thatcher falklandi háború kapcsán előállt konfliktusa a BBC-vel. Thatcher katonai eszközökkel akart beavatkozni,

és aztán be is avatkozott a Falkland-szigetek visszaszerzéséért, a BBC pedig sorra vette a beavatkozás lehetséges árát, és aztán kellemetlen következményeit is. Thatcher ezt hazaárulásként értelmezte, és igyekezett a BBC-t úgy büntetni, hogy más szektorokban alkalmazott megoldásaihoz hasonlóan áttolja a piaci világba. A történet jól mutatja, hogy bár a nyugati médiát több sajtóetikával foglalkozó szerző vádolja a nyugati értékek agresszív terjesztésével, egyfajta [kolonizációs előfutárként](#) bemutatva a sajtót, mégis ez a média saját igazmondási elvárásainak köszönhetően szembe tud kerülni saját társadalmának valódi érdekeivel. Mert Thatcher alighanem helyesen látta, hogy a BBC híradásai csökkentik a katonai beavatkozás sikerét és azt, hogy jobban járna egy irányított médiával. A BBC méltán nevezhető a nyugati újságírói etika zászlóshajójának, ilyen konfliktusokra mégsem találunk még példát a második világháború időszakából. A háborúban a Londont elérő [fauvé rakéták](#) pusztításának tényeit letagadta a sajtó. Attól féltek, hogy az az angol társadalom ellenállóképességét csökkentené, és jogosan féltek ettől. Ma mégis elképzelhetetlen, hogy például a koronavírus áldozatainak számát letagadja a média, csak mert – mondjuk – el akarja kerülni a pánikot. Trump vírustagadó megnyilvánulásai egyáltalán nem befolyásolták a sajtó tényközlését.

Másik esetünkben hasonló logikát tudunk feleleveníteni. Az amerikai Pulitzer-díjas újságíróval, [Peter Arnettel](#) esett meg, hogy miután Irakból tudósítva azt állította Szaddam Husszein elitkommandója partizánharcra készül, kirúgták a csatornájától.

Kétségtelenül növelhette is akár a halálos áldozatok számát egy ilyen nyilatkozat. Az amerikai tömegek vágya az lett volna, ha a bevonuló katonaságukat örömmámorban fogadják, mint megmentőket. De Arnett alighanem jobban látta, hogy megszállóként fogják fogadni őket. A vágyvezérelt szerkesztőség és a helyszínről tudósító újságíró közti ellentmondásra a vietnami háború is jó példa, és történetesen itt is Peter Arnett az egyik főszereplő, Pulitzer-díját is ezért kapta. A tény, hogy az iraki konfliktus során tett kijelentéséért bocsánatot kért, és sem televíziós csatornája, sem pedig az újságíró szakma nem védte meg, azt mutatja, hogy a média emancipálódása nem egy lefutott történet, ám ettől még kijelenthetjük, hogy az etikus újságírásnak létezik a saját logikája.

Az etikus újságírás fogalma nem azt jelenti, hogy az újságírók etikusan tudnának működni, és még csak az sem igaz, hogy amikor erre sikeresen törekednek, akkor abból mindig jó dolgok származnak. Azt azonban állítjuk, hogy Nyugaton - épp mert az újságírás professzióvá vált - kellő szakmai vita csiszolta és csiszolja, hogy mi a helyes cselekvés, és ez nem abszolút etikát követ, de még csak nem is abból indul ki, hogy minél több embernek minél több jót kell okoznia, tehát utilitaristának sem nevezhetjük. Olyan nagyobb egységekkel sem írható le, minthogy tisztán konzekvencialista, vagy épp ellentétesen, tisztán deontológiai volna. Vannak tételes szabályai, de nem hivatkozhat felmentésért e szabályok betartása kapcsán, ha abból tragédia származik.

Játékelméleti fogalmakkal megközelítve sokszor az újságírónak vegyes stratégiát kell követnie, azaz ugyanolyan szituációkban akár ellentétes magatartást is kell alkalmaznia. Például a politikussal való kapcsolatban hol barátkoznia kell, hol távolságot tartani, a lényeg azonban az, hogy független maradjon, és annak is látszódjon, miközben jusson hozzá titkosabb információkhoz, és legyen képes exkluzív anyagok elkészítésére is. Sőt, a társadalmat is befolyásolhatja helyes célok elérése érdekében, ha az például a demokráciáról szól. Azt nem mondhatja, hogy nem érdemes elmenni szavazni, nem érdemes élni az állampolgári lehetőségekkel, nem érdemes tüntetni, kifejtteni a véleményt, nem támogathat áltudományos, megalapozatlan állításokat, csak mert a szólásszabadság fontosságát hirdeti stb. Az etikus újságírás nem lehet műveletlen, tudományellenes, és még hosszan részletezhetnénk miként kell viselkedni a forrással, mikor tarthat vissza információkat, hogy állíthat-e csapdát stb. (Ld. [itt.](#))

Társadalom és média kölcsönhatása

Logikailag is eljátszhatunk azzal a dilemmával, hogy a két terület közül melyik hat melyikre, a társadalom határozza-e meg a médiaszerkezetet és minőséget, vagy a média a társadalmat, esetleg kölcsönhatásban áll-e a két terület egymással. A média mindenképp a társadalom része, egy nagyobb, komplexebb egység, mely ki is terjeszti elvárásait a média felé, mégsem egyértelmű,

info@meltanyosság.hu

www.meltanyosság.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

hogyan a társadalom volna a meghatározó, ahogy egy biológiai szervezetben sem feltétlenül a szervezet határozza meg az adott szerv működését, különösképp, ha az adott szerv nem funkcionál megfelelően. Ez esetben inkább a beteg szerv hat az egész szervezetre. Lássuk először a média meghatározó voltából kiinduló elképzeléseket.

A médiahatalom tézisei mind abból indulnak ki, hogy a fark csóválja a kutyát, azaz abból, hogy az újságírók egységes tömbként befolyásolják a politikai döntéshozatalt, noha erre demokratikus felhatalmazást a néptől nem kaptak. Több problémánk is van ezzel a nézőponttal. Először is a média a nyugati társadalmakban nem tűnik homogénnek, és pláne nem központilag irányítottnak.

Másfelől a média, mint önálló hatalmi ág elképzelés erősen összemossa a médiát a valódi hatalmi ágakkal abból a szempontból, hogy míg a valódi hatalmi ágak az erőszak kényszerével bírnak, addig a média ilyennel nem rendelkezik. A tudatra természetesen hat, de még a hipnotizált embert sem lehet rávenni arra, hogy értékeivel ellentétes dolgot cselekedjen, szemben mondjuk akkor, ha fegyvert fognak rá. A média nem tart fegyvert a kezében, ellenben rá néha tartanak fegyvert. A média nem rendelkezik olyan kényszerítő hatalommal, mint a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom, következésképp metaforaként lehetne csak használni a „negyedik hatalmi ág” megjelölést, ám használói ennél mindig többre kívánnak utalni. A tömeglélektani jelenségek kiváltásában valóban nagyon nehéz

eldönteni, hogy valójában a társadalomban megnyilvánuló vágyakat erősíti-e fel a média vagy fordítva, azaz mi van előbb: a tyúk vagy a tojás.

Harmadsorban pedig a média, mint professzió, nem a demokrácia ellensége pusztán azért, mert nem szavazták meg a szerkesztőket négyévente szerkesztőnek. Ezen az alapon a mérnököktől, az orvosoktól és más szakmák képviselőitől is megvonhatnánk a jogot, hogy hivatásukat gyakorolják, mert nem a nép választotta meg őket, hanem egy szakmai szűrése mentek keresztül.

A médiahatalom téziséét a zsurnalizmus is népszerűsíti. Az újságíróknak imponálhat, hogy hatalmi tényezőként beszélnek róluk, s ők is beszélhetnek így magukról. Egyik igen színvonalas alapműve ennek a beállítódásnak, Halberstam könyve, mely az amerikai médiatulajdonosok megerősödését mutatja be több kötetben. (Ld. [itt](#).) Könyvének címe, a "Mert övük a hatalom" arra utal, hogy az újságírók kezében van a hatalom, ám ha magát a könyvet is elolvassuk nem biztos, hogy ez a benyomásunk támad. Kölcsönös birkózást találunk az újságírók és a politikusok közt, ráadásul évtizedek során ágyazódik be ez a küzdelem, és ez alatt az idő alatt az erőviszonyok maguk is változnak, közbeszólnak különböző érdekek, elvek, események. Az etika még Halberstamnál is meghatározó szempontként jelenik meg.

Számos [tudományos vizsgálat](#) is a média erős hatása mellett érvel, azaz azt állítja, hogy a média határozza meg a társadalmat. Georg Gerbner kultivációs hipotézisétől Elisabeth Noelle-Neuman elhallgatási spiráljáig sok szerzőt ismertethetnénk. A gratifikációs elméletek fő támogatójaként számon tartott Denis McQuail is elismeri, hogy szerinte is inkább befolyásolja a média az embereket, mint ahogy az emberek a médiát, hozzáteszi azonban, hogy ezt pusztán a józan ész sugallja, mert a témában megfelelő tudományos bizonyítékok nem állnak rendelkezésünkre.

Leginkább a politikai napirendek kialakulásával foglalkozó kutatási vonulatban találhatunk olyan bizonyítékokat, amelyek azonban szintén nem a vélemények megváltoztathatóságát, de azt kimutatták, hogy a média által kiemelt eseményekről inkább beszélgetnek az emberek. (Bővebben erről ld. [itt](#).)

Kisebb, ellenben újabb irodalma van annak az állításnak, hogy a társadalom az alap, és erre épül a média, vagy másképp megfogalmazva: valójában mindig a társadalmi változások előzik meg a médiában megfigyelhető változásokat. Ide sorolható hazai szerzőként Bajomi-Lázár Péter, aki mindig is kritikus volt az erős médiahatás-elméletekkel szemben. Az amerikai szakirodalom első nagyhatású politológusa és médiakutatója, Paul Felix Lazarsfeld [maga is cáfolta](#), hogy a médiát követnék az emberek, inkább a fordítottját találta, valamint felfedezte a véleményvezérek szerepét,

annak is a mai hatáselméletekben sajnos elsikkadó többszakaszos voltát. A média eszerint nem közvetlenül hat az egyénre, hanem először ahhoz jut el, aki az adott területen tájékozott, aztán ő megszűri, értelmezi az adott üzenetet, és már így adja tovább annak, aki szintén még véleményvezérként van jelen a nyilvánosságban, és így tovább. Ezáltal több szűrőn keresztül jut el hozzánk az üzenet. Egy ilyen láncreakcióban egy termék, egy divatötlet, egy politikai vélemény nem direktben éri el az embereket, tehát akár mondható is, hogy kicsi a média hatása.

Fejlett jogi környezet

Fejlett jogi környezetben jogbiztonságot, és olyan jogszabályalkotást értünk, mely hosszú távon is alkalmazható, valamint igazságosnak is mondható. A jogbiztonság azt jelenti, hogy nincsenek feudális előjogok, korrupciós döntési mechanizmusok. Minél kevésbé bízhat egy régióbeli ország abban, hogy maga kezelni tudja a visszaéléseket, annál inkább szüksége van arra, hogy az Európai Unió tagjává váljon. A jogalkotás folyamatában pedig a hosszú távú, a váltógazdaságot feltételező módszer vezethet el az igazságossági kritériumok teljesüléséhez.

Mindhárom ismertett paradigmában (a média határozza meg a társadalmat, a társadalom a médiát,

illetve a két szféra közt kölcsönösség fedezhető fel) van tehát igazság, mi azonban azért érvelünk majd a kölcsönösség mellett, és az ebből fakadó feladatok mellett, mert a szólásszabadságot nem látjuk veszélyben. E téren rendelkezünk a szükséges fejlett jogi környezettel, bár ezen a téren is (hogy hol vannak a szólásszabadság határai) a legfejlettebb demokráciák között is akadhat eltérés. Lásd például a holokauszttagadást, vagy a nemzeti zászló meggyalázását, a közösségi média fölötti felügyelet kialakítását és sorolhatnánk. (Bővebben ld. [itt](#).)

Ugyanakkor hasonló problémákat látunk mi is, mint azok, akik a társadalom elsődlegességét hangsúlyozzák a médiaszínvonal tekintetében, mert a mi véleményünk is az, hogy az illiberalizmus, miközben megold bizonyos problémákat, még nagyobbakat generál. A médiaszabályozás politikai befolyás alá rendelése hosszabb távon nem csökkenti a társadalmi feszültségeket, hanem növeli azokat. A sajtószabadság korlátozása a szólásszabadság engedélyezése mellett nem tud stabilizálni, és ezzel természetesen nem azt kívánjuk mondani, hogy a szólásszabadságot is erősen korlátozni kéne.

		Sajtószabadság	
Szólásszabadság		Van	Részleges vagy nincs
	Van	nyugati demokráciák	illiberális demokrácia
	Nincs	távol-keleti demokráciák	klasszikus diktatúrák

Az illiberális struktúrával az a gond, hogy az éppen hatalmon lévők csak addig elégedettek a rendszer működésével, és csak addig hangoztatják a demokrácia elveként a többségi akarat érvényesülését, amíg hatalmon vannak. Ez legitimálja ugyan azt, hogy a kritikus civil szervezeteket, újságírókat, színház- és filmművészeti szakembereket kiszorítsák, és ne ismerjék el ezen területek autonómiáját, de nem nehéz megjósolni, hogy a politikai hatalom elvesztése esetén a bukott párt, illetve pártok részéről a fő érv ezen alrendszerek autonómiájának követelése lesz. Nem igazán lehet azonban ez a követelés hiteles, ha a korábbiakban épp ők mondták, hogy a demokrácia pusztán a többség akarata. A politikai túlhatalom jogiasítása miatti konfliktusokra az olasz példát és Berlusconi-t szokta említeni még a [szakirodalom](#).

A kultúrára is kiterjeszkedő politikai alrendszer a társadalmi komplexitást és a professzionális logikák kibontakozását csökkenti, és épp ezáltal válik demokráciarombolóvá, noha állítását és beavatkozásának

legitimitását a demokráciából vezeti le. Az okokat keresve egy fordított összefüggésre is rámutathatunk: Magyarország politikai rendszerének vonzódása az illiberális demokráciához épp azt mutatja, hogy az ország társadalmi alrendszerei nem rendelkeznek kellő szervezettséggel, önvédelemmel és szakmai etikai letisztultsággal. A tudományos szférától az oktatáson át az egészségügyig, a médiáig, sőt, a piaci szereplőkig mindenütt felvethető ezen korporációk alulfejlettsége, és az ebből fakadó jogi kiszolgáltatottsága.

A média mi vagyunk

Hipotézisünk

Az eddigiek alapján kicsit bátrabban újra megfogalmazzuk a hipotézisünket. Magyarországon az értelmiségnek van egy olyan nyugatos változata – s lehetnek ők éppenséggel konzervatívok vagy liberálisok – , akik nem elsősorban ideológiai küzdelmekben akarják megvívni a csatáikat, hanem minőséget szeretnének produkálni. Ezek az emberek vonzódnak a professzionális etikákhoz, a teljesítményelvűséghez, és akármerre is megy épp az ország, tartják magukat a korrektséghez, ami a nyilvánosság esetében a szakmai etikákhoz való ragaszkodást jelenti.

Fogalmi ellentmondásnak tűnhet továbbá, ha ezeket a professzionalitáshoz vonzódó médiaszemélyiségeket mégsem technicistaként képzeljük el. Nyugaton azok lehetnének, de Magyarországon erős értelmiségi elkötelezettségük lehet ahhoz, hogy technicistáknak tűnjenek. Ebben a hazai közegben ugyanis tevékenységüket értelmiségi kihívások és kritikák övezik; elkötelezett, politikai lojalitásukat vállalók támadják őket hazugsággal, kiegyensúlyozatlansággal. Hibáikat bizonyítékként kezelik arra vonatkozóan, hogy ugyanúgy elkötelezettek egy politikai oldal számára, csak ezt nem vallják be. E támadásokra kevés a szakmai típusú érvelés, így az ellenzéki média, hiába riválisa a kormányzati médiának, ami mégis összeköti a kritikus ellenzéki újságírást, az az értelmiségi elköteleződés egy demokratikusabb Magyarország megteremtésére. Jellemzően véleményújságírás zajlik mindkét oldalon, és ezzel kiléptünk a klasszikus újságírói szerkesztési elvekből.

Magyarország helye a térképen az elmúlt évtizedekben

Bajomi a hazai és a közép-európai államokat vizsgáló [könyvében](#) (valamint a könyve megjelenése utáni viták diskurzusában) addig jut el, hogy a társadalmi mozgalmak, szervezetek, a mélyrétegben kialakuló változások nélkül a médiaszabályozás fabatkát sem ér.

Kijátszásra, majd amikor a lehetőségek adóttak, a hatalom szája íze szerinti megváltoztatásra kerülnek. Bajomi három részre bontja a hazai médiavilág alakulását. Először egy optimista, angolszász minta követése figyelhető meg, majd az olaszokhoz hasonló problémák jelennek meg, Berlusconi Olaszországa ugyanis médiavilágát tekintve egyfelől kereskedelmi, másfelől politikailag felosztott (azaz nem a pártatlanságot favorizáló, hanem a politikai függést kikényszerítő, ilyesformán csak részben szabad), harmadszor pedig kormányzati támadásnak van kitéve. Ezt követi végezetül a putyinizálódás, melyen érthetjük a szabad média kereskedelmi módszerekkel való államosítását, és a propaganda akár fake news-zal való állami médiumi terjesztését. (A három lépcső igen alaposan dokumentált esetelemzésekkel, statisztikákkal, ezért ezek ismétlésétől eltekintünk. Ld. még a [Mérték Médiaműhely](#) munkásságát.)

Bármelyik modellt is nézzük, mindegyikben a társadalom határozza meg a médiaszabályozást és a média minőségét is. Bajomi nézőpontja párhuzamba állítható [Hallin és Mancini](#) normatív médiamodellekkel szakító empirikus vizsgálatával, mely szintén a társadalmi rendszerekből alkotta a modelleket, és például Európát is három részre bontotta, angolszász, észak-európai és mediterrán mintákat megkülönböztetve. Ez a nézőpont szakított az evolucionista etikai alapállással, mely szerint ahogy fejlődünk, úgy tartunk az ideáltipikus angolszász modell felé. Amiben Bajomi továbbmegy Hallinen és Mancinin,

hogy míg ezek a szerzők média és társadalom közt kölcsönösséget feltételeznek, ő a társadalmi alapokat hangsúlyozza.

Bajomi elképzelését, amelyben a társadalom a meghatározó tényező, valóban alátámasztják a magyarországi események, hiszen az 1996-ban életbe lépett médiatörvény és olyan szervei, mint például az Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT), teljes mértékben kiüresedtek és döntésképtelenné váltak. A testület tagjai a politikai paritás elve alapján voltak delegálva, így viszont egyre nehezebben választottak a közszolgálati média élére elnököt, egyre nehezebben sikerült eldönteniük, milyen kihágásra milyen büntetést szabjanak ki, és egyre kevésbé ítélték meg ugyanazokat a hiányosságokat azonos mércével. Ahogy a politikai és gazdasági nyomásoknak egyre inkább engedett a testület, úgy porladt szét morálisan, és vált alkalmatlanná a feladata elvégzésére. Mondható a majd 15 évig tartó folyamatra, hogy az intézményi demoralizálódás mögött társadalmi problémák húzódtak meg. Ezen demokráciadeficitek tudomásulvétele eredményezte azt, hogy az 2010-ben hatályba lépő médiatörvény és új szerve, a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság politikailag úgy válhatott homogénné, hogy ezzel szemben társadalmi ellenállás nem mutatkozott meg. E logika szerint a választott politikusok választhatnak az adott szervezetbe tagokat, és ez attól demokratikus, hogy a hatalom kinyújtott keze lehet, a hatalmat pedig a választások legitimálják. Így a működési feltételeket nem akadályozzák az erőcsoportok és a viták, végre nem döntésképtelen a hatóság, működik az állam.

Az illiberális demokratikus logikai rendszerben viszont felsejlenek igazságtalanságok, és maga a rendszer labilitása is kódolva van. Az érvelés, hogy aki birtokolja a politikai hatalmat, az kedve szerint kizoríthat mindenki mást, csak addig tetszhet a kormánypártnak, míg birtokolja a hatalmat, amint ellenzékbe kerül, már ezt a logikát nem áll érdekében hangoztatni. Annyi előrelátása pedig van a hatalmat megragadónak, hogy tudja, elveszítheti, ezért magukat az intézményeket igyekeznek bebiztosítani érdekei alapján hosszú távra. Mindez még feszültebbé, és labilisabbá teszi a rendszer egészét arra az esetre, ha az új politikai hatalom nem tud kormányozni, mert az intézményekre továbbra is az előző politikai garnitúra van hatással, személyes elköteleződése és ideológiai azonosulása okán.

Végezetül, ha nem úgy értelmezzük a helyzetet, hogy a média határozza meg a társadalmi fejlettséget, sem pedig fordítva, akkor marad a harmadik paradigma, mely szerint legalábbis itt és most a helyzet legjobb leírása az, ha a kettő kölcsönhatásáról beszélünk. Mindezt nem tehetnénk meg, ha Magyarország és a többi régióbeli ország nem volna az Európai Unió tagja, és mondjuk totális módon korlátozni lehetne a szólásszabadságot. Ahogy megyünk tovább keleti modell felé azonban a szólásszabadság egyre nagyobb kockázattal jár, ez pedig elvezetheti a hatalmat egészen a szólásszabadság megszüntetéséig.

Teljesen megszüntetni és felszámolni ugyanakkor sehol sem lehet, de ahol a szólásszabadság jogi veszélyeztetettsége nem áll fenn, ott a nyilvánosság fejlődésének elvileg nincs akadálya.

De az etikus médiának Nyugaton is csapdát tud állítani a politika. Trump érve például [az volt](#), hogy a média csak pártos lehet, és ebből a szempontból minél inkább kritizálta őt a sajtó, annál inkább igazolódott az eredeti állítása. Bármilyen kritika megjelent róla, azt álhírnak nevezte, így a kritikus sajtó nem csak elfogultsággal lett vádolva, de hamisítással is. Ebből a nézőpontból a saját média elfogultsága és etikátlansága bevallott, csupán minden média ebbe a pozícióba rántódik le.

Szerintünk a hazai nyilvánosság rendszerváltozás utáni történetének épp nem az a levonható tapasztalata, hogy fölösleges az objektivitásra törekvés, hanem, hogy ha erről lemondunk, akkor olyan árkok keletkeznek, melyek szétverik a társadalmunkat. Érdekes, hogy ugyanannak a helyzetnek a megfigyeléséből, melyben ráadásul a magyar társadalom fokozatait és konfliktusait hasonlóképp látjuk Bajomi-Lázárhoz, mégis ellentétes következtetéseket vonunk le. Ő úgy gondolja, hogy az angolszász médiamodell objektivitás doktrínáját el lehet felejteni, mi pedig úgy, hogy vissza kéne térni erre az evolúciós pályára. Mi változatlanul evolúciós logika alapján szemléljük a médiát és az újságírást, míg ő, Hallin és Mancinihez hasonlóan, módszertanában elveti a normatív megközelítést, amivel utat nyit az empirikus adatok csoportosításának,

a végén azonban szintén értékeli a fennállót. Véleményünk szerint viszont a médiával szembeni normatív megközelítés nem zárja ki, hogy a különböző modelleket, melyeket Európa kitermel, eleve evolúciós modellben szemléljük: a mediterrán modell rosszabb, az észak-európai fejlettebb, jobb.

Szólásszabadság korlátozott sajtószabadsággal

A Bajomi-Lázár Péter által sorra vett közép- és dél-európai államok mindegyikében megindultak a média kisajátítási tendenciák. Épp ez a tényanyag mutatja, hogy alapvető különbségek vannak Nyugat és Kelet médiaviszonyaiban. A sajtószabadság feltételeit így foglalja össze: (Ezek közül kettőt, a kellő mértékű hirdetési piacot és az üzleti irányultságot összevontuk):

- intézményes feltételek
- egyetértés a politikai elitben
- választói egyetértés
- professzionális újságíró nézőpont
- üzleti irányultság
- az EU-s kulturális kontroll elfogadása

A felsoroltak egyaránt feltételek és kulturális hiedelmek, egyetértések, kontrollok. A médiakisajátítási folyamatok azt mutatják, hogy nálunk egy, vagy akár mindegyik hiedelem hiányzik, míg Nyugaton ezek támogatják és fenntartják mind a sajtó-, mind a szólásszabadságot.

Nyugaton intézményes eszközökkel is igyekeznek garantálni a sajtószabadságot, míg a mi régióinkban a szólásszabadság megőrzése kerül a jogi fókuszba, de a sajtószabadságot már hatalomtechnikákkal, jogalkotással és a piacba való beavatkozással részlegesen felszámolják. Egy furcsa diskurzus is kialakul a helyzet kapcsán, nevezetesen, hogy innen nézve a Nyugat szólásszabadsága korlátozott, onnan nézve pedig a mi sajtószabadságunk hiányos. Az érvek közt szerepel, hogy Nyugaton véleményterror van, igazodni kell a liberális nézőpontokhoz, a minket ért vádakban pedig az oligarcháknak becsatornázott piaci vállalkozások és a közmédia államosítása a kritika tárgya. Ezeket az érveket empirikusan könnyen meg lehet erősíteni.

A kontraszelekció kockázata mindkét oldalon megvan, azaz annak a veszélye, hogy ha az újságíró etikátlanul jár el, akkor megerősödik, ha etikus, akkor meg kitesztítják. Előbbi veszély mégis nagyobb a kormányzati oldalon, melyet bizonyít, hogy míg 2019-ben kormányközeli médiumok 61 sajtópert veszítettek el, a kritikus médiumok csak 4-et. (Ld. az adatot az atlatszo.hu-n). Úgy tűnik a peresztés is, mint megengedhető következmény,

a kormányzati oldal médiumai számára nem jelent egzisztenciális kockázatot, ellenkező esetben nem volna ilyen nagy a két oldal közti különbség.

Félelem az egyik, lelkesedés a másik oldalon

A kormányzati oldal médiája köszönhetően annak, hogy egységes függő viszonyba került a kormányzattal, franchise-szerűen terjeszti az érveket és információkat, ugyanakkor a másik Magyarországon, az ellenzéki médiában szintén homogenitást találunk. Mi lehet ennek az oka?

A két oldal munkamenetének különbözőségéből kell kiindulnunk. Az ellenzéki média nem franchise módon működik. Mégis jogosan lehet felvetni a hasonlóságot a médiumok tartalmi között, ám ez csak a felszín. A nyugati médiában is megfigyelhető a tematikák átvétele, és ez ott sem központi hatalmi szónak tudható be. A mechanizmus úgy néz ki, hogy a magasabb presztízsű médiumokat figyelik az alacsonyabbak, és hogy ne maradjanak le a versenyben, ezért veszik át a témákat. McCombs és Show ír le egy esetet, ahol a The New York Times újságírójának jegyzeteiből „lopja” a témát a másik sajtótermék munkatársa (Ld. erről részletesen [itt](#).) Ha ehhez hozzávesszük, hogy nálunk az ellenzéki újságírók is értelmiségi elkötelezettségűek, és az országot megváltoztatni akaró küldetéstudattal rendelkeznek,

akkor nem fogunk meglepődni azon, hogy Magyarországon nem csak a témákat, de az érveket is átveszik egymástól. Ideáltipikusan nézve tehát a központi vezérlésű rendszer és a spontán rendszer mutathat hasonlóságokat, de egész más mozgatja a tagokat. És ezúttal megfordítanánk a szokásos megközelítést, mert szerintünk épp az ellenzéki médiát mozgatja a félelem, és a kormányzatit a lelkesedés.

A valóság nem ideáltipikus. A magyar központi hírátvétel struktúrája a KESMA médiabirodalomban és az állami televíziókban kiegészül, és teret enged az egyéni kreativitásnak, az ellenzéki térfélen pedig a kiközösítettség kockázatát vállalja az, aki más véleményt mer megfogalmazni, mint a többség. Az, hogy az elhallgatási spirálok az értelmiségi mezőben jóval erősebben működnek-e, mint a nyugati szabad médiában, olyan újabb hipotézis, mely empirikus vizsgálatot igényelne.

Hazai olvasóinknak hozzuk az alábbi példát arra, hogy az ellenzéki oldalon milyen kockázatai vannak a mainstreamtől való eltérésnek. A Heti Hetes egyik oszlopos tagja, Verebes István több témában, például menekültügyben, a hazai metoo esetekben, vagy a WTC lerombolása kapcsán eltérő álláspontot fogalmazott meg a grémium többi tagjával szemben. A WTC-nél például a nyugati világ felelősségét igyekezett boncolgatni. (Gulyás Mártonnal készült interjút ld. [itt](#).) Különvéleménye miatt később teljesen megszakadt kapcsolata volt barátaival, sőt, utóbb a Heti Hetes korszakot élete nagy tévedésének,

főlöslleges kitérőnek tartotta. Jelezük, maga a műsor is az értelmiségi megmondóemberek paradigmájában működött, és ennek is köszönhetete elsöprő sikerét, s mint említettük, épp ez az, ami a hazai ellenzéki újságírás jellemzője is.

A kormány által uralt médiatér sem nélkülozi a szabadság lehetőségeit. Ám itt az érvényesülésnek inkább lehetőséget biztosít a túlteljesítés. Minden hierarchikus rendszerben könnyen felüti a fejét a szociálpszichológiában jól ismert [csoportgondol](#) mechanizmus. Ennek lényege, hogy a konformitásban olyan igyekezet indul be a vezetőhöz való igazodásban, hogy a tagok radikalizálódnak. (Jannis nyolc pontot sorol fel a csoportgondol okaként, ezeket ismertetem [itt](#).) Paradox módon egy olyan szólásszabadságot korlátozó rendszerben, mint amilyen a létező szocializmus volt a '80-as években, nem született annyi túlzás, mert a párt propagandaosztálya felügyelte a nyilvánosságot. Ám ezzel szemben az autoriter, részben szabad sajtóban a kormányközeli médiumokban nem egyszer túlteljesítenek, és nem is elsősorban félelemből, hanem lelkesedésből. Míg az ellenzéki térfélen a csoportból való kítaszítotttságtól való félelem motivál elsősorban, addig a kormányhű médiamunkások hűségeseek, mint a Hír TV-t elhagyók Simicska Orbán-ellenessé válásakor. Itt azonban szó sincs professzionális hűségről, itt politikai hűségről beszélhetünk, ami egy premodern viselkedés, legalábbis, ha azonosulunk a médiaetika evolúciós fejlődési tételével.

Az ellenzéki oldal véleményhomogenítésának kormányzati vádját elemzőként elfogadjuk, ez gyakori vád kormánykommunikáció részéről még a nyugati médiára is. Varga Judit igazságügyminiszter külföldi vitapartnereivel ezt nem egyszer elmondja. (Ld. pl. [itt](#).) Ezzel szemben viszont felhívnánk a figyelmet a kormányzati média hírhamisítási hibáira. A konzervatív sajtó hírhamisítási problémái véleményünk szerint nem központilag irányítottak Magyarországon, szemben mondjuk az orosz médiával, hanem egyrészt a fentebb említett „csoportgondol” következménye, másrészt oka lehet, hogy a konzervatív kormányközeli magyar újságírók, és az értelmiségi beszélgetésben résztvevők nem is mentek végig újságírói szakmai szocializáción. (Hírhamisítások közül 2010 előtt inkább a baloldali médiában találhatunk példákat, 2010 után viszont a jobboldali kormányközeli médiában. Ld. pl. [itt](#).)

Magyarország tele van „szabadságharcosokkal”. A kormány harcol Európával, Bayer Zsolt publicista a globalizmussal, a Pesti Srácok és televíziójuk a liberalizmussal, a nemi identitás torzulásaival. Ezeket mind nem szükséges központilag irányítani. A Telex újságírói pedig az elfoglalt indexből szabadságharcot vívnak a kormánnyal, a Klubrádió frekvenciaküzdelmeket vív az NMHH-val, a civilek a humánus viselkedésük gyakorolhatóságáért küzdenek, stb. Látjuk azonban, hogy ezek a küzdelmek nem teljesen azonosak, míg a Klubrádió és a Pesti Srácok politikai küzdelmeket vív, addig a Telex professzionálisat. Ám mindegyikben ott az erős értelmiségi attitűd, a hősiesség faktor, a változtatni akarás, a jobbá tévés igénye.

Jogi környezet

Másik tézisünk az volt, hogy a jogi környezet lehet nálunk akár kifejezetten fejlett, vagy épp torzíthatja erősen a nyilvánosságot, az értelmiségi médiamunkás a jó jogi környezetet lerontja, a rosszat pedig feljavítja.

A '96-os magyar médiatörvény egy világviszonylatban is kiemelkedően igazságos jogi környezetet kívánt teremteni. Néhány éven belül sok kritika érte, a jogi konstrukciót nem sokan védték. Jelen szöveg írója ezek közé tartozott. (Ld. [itt.](#)) Az ORTT és a közszolgálati médiumok kuratóriumának és elnökségének feltöltési mechanizmusa kompromisszumkényszerrel eredményezett, még ha a folyamat átpolitizált is volt. Igencsak elcsodálkozhatunk tehát azon, hogy ez miért nem működött megfelelően. Ha elfogadjuk, hogy van szólásszabadság, és így a társadalom és a média közt egy kölcsönös egymásra hatás érvényesül, meglephet minket, hogy olyan táborok képződtek, melyek egymással kommunikációképtelenné váltak. Először az elitben, magában az intézmény delegáltjaiban, később a társadalom egészében ment végbe ez a folyamat. Ha elfogadjuk, hogy elméleti szinten létezik etikus, professzionális rendszer, mely az újságírók számára iránytűt ad, nehéz lehet megértenünk, hogy miért dobják el ezt az iránytűt azok, akik elvileg korábban ismerték ezt az iránytűt.

A MÚOSZ újságíró iskoláját másodképzésben szinte minden médiában dolgozó ember elvégezte, illetve akiknek nem volt speciális képzése nagy lelkesedéssel beiratkoztak az egyetemi képzésekbe, ahol nyugati, főként az angolszász értékek átadása folyt.

A válaszuk ezekre a kérdésekre az, hogy az értelmiségi szerepfelfogást sosem győzte le a professzionális. Az alaposan megideologizált értelmiségiek által generált élet-halál harc sose veszett ki a hazai médiaháborúkból. Míg a '90-es években egyfajta népi-urbánus ellentét éledt újjá a konzervatív-liberális médiaháborúban, addi ma jól ismert a szuverenisták és föderalisták közti elválasztás, vagy a migránsokat beengedők és kitzítók közti nézeteltérés, a globalisták és nem-globalisták közti áthatolhatatlan szakadék. Ezekhez mind köthetők morális érvek, de még akkor sem fognak nyugvópontra jutni, ha az egyik oldal a kereszténységet tűzi a zászlajára, és pedig azért, mert mindegyik visszavezethető egy alapvetőbb szociálpszichológiai fogalomra, az ingroup és outgroup közti különbségtételre.

Korábbi [empirikus vizsgálatunkban](#), mely a hazai populisták és nem-populisták közötti különbségekkel foglalkozott, ki is mutattuk, hogy tulajdonképpen ez az egyetlen pont, azaz a saját csoporthoz való érzelmi viszonyulás, mely áthidalhatatlan, és amiről vitatkozni sem tud egyik magyar a másikkal, egyik európai a másikkal, egyik amerikai a másikkal. Minden más téren – legalábbis a társadalom szélesebb rétegeiben – létezik kapcsolatteremtési lehetőség.

Ugyanakkor ebből az ingroup/outgroup ellentétből csak azok tudnak kilépni, akik racionálisak, teljesítményelvűek, cselekvésorientáltak, és a szakmai etikák követését fontosabbnak tartják az ideológiai küzdelmek megvívásánál.

A társadalmi bázis, kiindulva a legalacsonyabb státuszúaktól eljutva egészen a legmagasabbig, egy értelmiségi átfűtöttséggel rendelkezik, melyben az ingroup/outgroup érzelmek nem engedik felszínre a szakmai szempontokat, és aztán igyekeznek elnyomni a társadalmi alrendszeri autonómiákat. A rendszerváltástól napjainkig tartó folyamat néhány szempontból hullámzik, de a sajtóküzdelmek terén a vitapartner elnyomási kísérlete egyre durvábbá, egyre drasztikusabbá vált. Bizonyos időszakokban a párbeszéd teljes hiánya volt megfigyelhető; csak olyan műsorok készültek, melyekben hasonló gondolkodásúak szidták az ellenoldalt. Ezekben a folyamatokban lényeges különbséget és egyediséget aligha tudunk felfedezni, és geopolitikailag illeszkedünk ebbe a színvonalba vagy színvonaltalanságba.

Ugyanakkor érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy a buborékba zártságon kívül - épp az értelmiségi lét egy másik aspektusa miatt - az abból való kitörés szándéka is megfigyelhető. A nyugatosságnak létezik egy ideológiától mentes, praktikus vonatkozása is, amikor valaki szeretne legjobb lenni abban, amit csinál. Ebben nincsenek politikai, hatalmi motivációk. Zömében ez a típusú nyugatosság mobilizációra sarkall, mind gyakorlatias, mind szellemi értelemben.

Van, aki ezért hagyja el az országot, van aki országon belül ezért zárkózik az elefántcsonttornyába, vagy próbálkozik a nyilvánosságban egy olyan vállalkozással, mely elszakad a függő, biztonságosnak tűnő, de az államban hosszú távon mégis bizonytalan rendszerektől. Ez a típusú újságíró szakmai értelmiségi létre törekszik, és stílusa alapján úgy tűnhet, mintha a XX. század nyugati médiájából maradt volna itt. Elválasztja az érveket a véleményektől, összegzi az álláspontokat, bemutatja, és ha tudja, megszólaltatja a másik oldalt is, stb.

A XXI. századi nyilvánosság és média

A XXI. század annyiban más, mint a korábbi, hogy az egyén nyilvános térbe való belépése könnyűvé vált. Ez a korai nyilvánosságra emlékeztethet minket, azzal a különbséggel, hogy a XVIII. században csak a polgárok tudtak volna lapokat megjelentetni, ma pedig bárki. A megbízhatóságnak és a leellenőrizhetőségnek, a hitelességnek a rágalomokkal és a pletykákkal szembeni értéke ennek következtében abban az esetben folyamatosan emelkedni fog, ha a társadalom racionalizáltabb szakaszba lép, és ennek a folyamatnak az eredményeként a politikai élet megnyugszik.

A jelenlegi nyilvánosság által kínált manipulálási lehetőségeket nem csak a propagandisták használják ki. Öngerjesztő módon számos értelmiségi is igyekszik alátámasztani azt a hitrendszert, mitológiát,

mely a világ értelmezését kívánja egyértelműsíteni. A hírek transzmissziós áramoltatása helyett stakeholder szerepüket úgy élik ki, hogy tovább egyneműsítik a médiatartalmakat. Az újságíró a modern hazai nyilvánosságban egyre kiszolgáltatottabb a közösségi médiában csomópontba került véleményvezéreknek. Az értelmiségi aktív stakeholderek javaslataitól, megosztásaitól, lájkjaitól függnék az újságírók, szerkesztők. Megosztása csak annak lesz, aki a saját tábor mítoszát erősíti, így az újságírók az eredeti médiatikai professzionális szempontjaikat, ha voltak egyáltalán, feladják.

Ellentétes, felfelé tartó folyamat indul viszont el, ha az újságíró eleve nem akar értelmiségi lenni, ha a sajtó és a politika közt párhuzamosságok elszakadnak, formálisan nem fonódnak össze, és ha a társadalom egy békésebb politikai periódusába lép, lesznek konszenzusok. Ilyen esetben nem szakad szét sem a az ország társadalma, sem a médiája. Magyarországon hiába nem szeretik az emberek a politikát, és hiába kevés a párttag, köztes szervezetek híján a gyenge formális beágyazottságú társadalomban a politika így is mindent maga alá tud gyűrti.

Bajomi-Lázár Péter, miután megállapítja, hogy Nyugaton az újságírók megelégednek azzal, hogy olyan információkat adnak, melyek segítségével a nyilvánosság meg tudja hozni a politikai döntéseit, így fogalmaz: „Az ideológiai törésvonalak mentén megosztott, átmeneti, bizonytalanabb társadalmakban viszont az újságírók nagyobb

készítetést érezhetnek arra, hogy megerősítsék közönségüket, azaz felelős közértelmiségiként segítsenek értelmezni a világ eseményeit." A végeredmény tehát az, hogy a nyilvánosság informálisan az értelmiségi túlfűtöttség miatt teljesen leképezi a politikai táborokat.

Mindazonáltal Bajomi arra a következtetésre nem jut az európai országokat elemző és összehasonlító médiaelemzésében, hogy a magyar médiavilág speciálisan értelmiségi attitűdje korlátozná a professzióvá válást.

Ugyanakkor van valami a XXI. századi nyilvánosságban, amelyet csak az értelmiségi hozhat rendbe, mert sem a piac, sem a szakma nem rendelkezik azokkal az erőforrásokkal, melyek segítségével egy új egyensúlyi állapot jöhetne létre. Miközben egyre fontosabbá válik a hitelesség, szabályozások segítségével ki kell kényszeríteni a tartalomelőállítás megbecsülését is, másképp nem tud üzemszerűvé válni a minőségi tömegkommunikáció. Értelmiségi támogatás szükséges a lájkvadászatról a minőségi értékelések közösségi támogató rendszereinek kidolgozásához. Erre mutatunk is egy jó példát. Maga a lájkvadászati, mely összesen a tetszik-nem tetszik dichotómiát méri nem orientál kellőképp. A másik jelentős ötlet, hogy a közösségi médiumok üzemeltetőinek százalékot kellene fizetni a lájkok után a tartalomelőállítónak. A tartalom minőségét a közösség csak akkor fogja helyesen bírálni, ha orientálva van, hogy mire figyeljen, amikor értékeli. Ezeknek az orientációs szempontoknak a kidolgozása társadalmi

konszenzust kíván, és főként az egyes nemzetek értelmiségei dolgozhatják ki.

Vannak már ilyen orientációra terelgető ötletek, ám ezek még még csak világítótornyoként mutatják, hogy milyen irányba fejlődhetne a jövő médiája. Többnyire a fogolydilemma-jellegű szituációk miatt nincs továbblépés: ha egy sajtótermék beszűkíti az őt elérhetők körét, akkor ahhoz képest, aki ezt nem teszi, jobb pozícióba kerül. Így hát az új egyensúly csak akkor alakul ki, ha etikai, önszabályozó, vagy külső jogszabályok hatására mindenki hasonló módon korlátozza a tartalomelérését.

Oktatási céllal kidolgoztunk [egy modellt](#), melyben a cikkek értékelése tekintetében a tudat irányítva van. Pszichológiai módszerekkel léptetjük ki a befogadót a lánkok csapdájából. Az értelmiségnek (mind a szakmainak, mind a diffuznak) igen fontos feladata lesz a jövőben, hogy visszaadja a becsületét a professzionális etikus újságírásnak.